

ธรรมสนทนาของหลวงปู่ดูลย์

(ท่านมีอายุได้ ๕๐ ปี และได้เข้าพักที่ พระตำหนักทรงพรต วัดบวรฯ)

ถาม : พุทโธ เป็นอย่างไร

หลวงปู่ : เวลาภาวนาอย่าส่งจิตออกนอก ความรู้อะไรทั้งหลาย อย่าไปยึด ความรู้ที่เราเรียน กับตำรา หรือครูอาจารย์ อย่าเอามายุ่งเลย ให้ตัดอารมณ์ ออกให้หมด แล้วเวลาภาวนาไปให้มันรู้ รู้จากจิตของเรานี่แหละ จิตของเราสงบ เราจะรู้เอง ต้องภาวนาให้มากๆ เข้า เวลามันจะเป็น จะเป็นของมันเอง แล้วก็ความรู้อะไรๆ ให้มันออกมาจากจิตของเรา ความรู้ที่ออกจากจิตที่สงบนั้นแหละ เป็นความรู้ที่ลึกซึ้งถึงที่สุด ให้มันรู้จากจิตเองนั่นแหละมันดี คือจิตมันสงบ ทำจิตให้เกิดอารมณ์อันเดียว แต่ก่อนภาวนา ก็อย่าส่งจิตออกนอก ให้จิตอยู่ในจิต และก็ให้จิตภาวนาเอาเอง ไม่ต้องบริกรรมทางปาก ให้จิตเป็นผู้บริกรรม พุทโธ พุทโธ อยู่那儿แหละ เกิดครั้งเดียวเท่านั้น และ พุทโธ นั้นแหละจะผุดขึ้นในจิตของเรา เราจะได้รู้จักว่า พุทโธ นั้น เป็นอย่างไร แล้วรู้เอง เท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรมากมาย ภาวนาให้มากๆ เข้า ใน อริยาบถ ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน อะไรๆ ทำให้หมดเลย บริกรรม พุทโธ ให้จิตว่าเอาเอง ว่านานๆ ไป จิตของเราติดอยู่กับ พุทโธ นั้นแล้วไม่ลำบาก มันจะว่าเอาเอง ถ้ามันติดกับ พุทโธ แล้วนะ นั่นแหละ มันใกล้จะเป็นสมาธิแล้ว ถ้าเป็นสมาธิแล้ว เราก็กำหนดสมาธิของเราอยู่นั้นแหละ เออ..จิตมันเป็นสมาธิ มันเป็นอย่างนั้นๆ แล้วเราก็รู้เอง เข้าไปรู้อยู่ในสมาธินั้น สมาธิสูงสุดอยู่ตรงนั้น คือ จิตมีอารมณ์เดียว จิตไม่ฟุ้งซ่าน ตัวจริงมันอยู่ตรงนั้น เรารู้้อะไร เรารู้จากจิตของเราเอง เรารู้ถึงความบริสุทธิ์ของเราเลย นอกจากนั้นไม่มีอะไร แต่เราต้องพยายามให้มากๆ เข้า ก่อนจะนอนหรือลุกจากที่นอน เราต้องทำเสียก่อน ทำแล้วก็นั่งให้นานๆ เวลามันจะเป็น มันจะรู้เองดอก แต่ถ้ายังไม่เป็น บอกเท่าไร มันก็ไม่รู้ รู้จากจิตของเราละ รู้ถึงความบริสุทธิ์ของเราเลย รู้ถึงความเป็นจริง เท่านั้นเอง.. ไม่มีอะไรมากมาย มีเท่านั้น รู้จากจิตที่เป็นสมาธิ รู้ถึงความจริงแล้ว เราก็หมดความสงสัยในพระพุทศาสนา รู้ไม่ถึงความจริงก็ไม่หมดความสงสัยดอก ศาสนาเป็นอย่างไร เรารู้ของเราเอง อย่าปล่อยให้มันปรุงแต่งมากนัก ข้อสำคัญ ให้รู้จักจิตของเราเท่านั้นเอง เพราะว่าจิตคือ ตัวละครกรรม นอกจากจิตแล้วไม่มีตัวละครมใดๆ เลย

ถาม : การภาวนาเข้าไปเห็นจิตผู้รู้ นั้น ทำอย่างไรครับ

หลวงปู่ : ทำให้มากๆ ทำให้บ่อยๆ

ถาม : เห็นจิตครั้งเดียวนี้ ใช้ได้ไหมครับ

หลวงปู่ : เห็นครั้งเดียวถ้าชัดเจนแล้วไม่ลืม ทำให้ชำนาญ เมื่อเกิดความสงบแล้วก็พิจารณาความสงบ หัดเข้าหัดออกให้ชำนาญ เมื่อเวลาภาวนา จิตสงบแล้ว พิจารณา รู้ว่าเป็นอย่างนี้ๆ เมื่อถึงเวลาคับขัน สิ่งที่อยู่แล้วมันก็ยอมเป็นไปเอง ก็มีเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรมากมาย

ถาม : ในเวลาคับขันเกิดจะตายขึ้นมาจะทันหัน และเราเข้าสมาธิไม่ทัน จะทำอย่างไรครับ

หลวงปู่ : นั่นแหละ ต้องหัดเข้าให้ชำนาญ ถ้าชำนาญแล้วอะไรมาปิดบังไม่ได้หรอก

ถาม : หลวงปู่ครับ ความสงบนั้นเราจะทำอย่างไรให้มีตลอดไป

หลวงปู่ : ความสงบ ธี ภาวนานั้นเอง ภาวนาให้จิตเกิด

ถาม : การงดเว้นจากการทำภาวนา จิตเราจะเสื่อมไหมครับ

หลวงปู่ : ถ้าหากเรารู้ถึงความเป็นจริงแล้ว ไม่เสื่อม ถ้ารู้ไม่ถึงความเป็นจริงมักจะเสื่อม

ถาม : คิดๆ ไป ทั้งที่คิดไปเห็นแต่กลับไม่เห็นอีก

หลวงปู่ : มันจะเห็นมาจากไหน ไปหาให้มันเห็น มันไม่เคยให้ใครเห็นหรอก เลิกหา เลิกคิดของเก่าที่เคยเห็น ทำเอาใหม่ ให้เลิกอยากรู้อยากเห็นของเก่า ทำใหม่อีกมันก็เกิดใหม่ อีก อย่าไปยึดสิ่งที่เคยเป็นแล้วเกิดใหม่อีก ทำใหม่อีก คุณแต่จิตอย่างเดียว อะไรๆ ออกจากจิตอย่างเดียวเท่านั้น

ถาม : คุณจิตแล้วเห็นปรุแงแต่งเรื่องราวมากมาย ไม่ชนะ จะตามดับ

หลวงปู่ : ต้องลำบากไปตามดับมันทำไม คุณแต่จิตอย่างเดียวมันก็ดับไปเอง มันออกไปปรุแงแต่งข้างนอก มันเกิดจากต้นตอที่จิตทั้งนั้นหาแต่ต้นตอให้พบ ก็จะมีรู้แจ้งหมด อะไรก็ไปจากนี้ อะไรๆ ก็มารวมอยู่ที่นี้ทั้งหมด (ท่านพูดพลางเอาหัวแม่มือชี้ที่หน้าอก) สิ่งที่ได้รู้ได้เห็น แล้วอยากรู้อยากเห็นอีก นั่นแหละคือตัวกิเลส

ถาม : เมื่อถึงโลกุตตระแล้ว มีเมตตา กรุณาอะไรไหมครับ

หลวงปู่ : ไม่มีหรอก ความเมตตา กรุณา อยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อยู่ใน โลกทั้งหมด จิตสูงสุดหลุดพ้น อยู่เหนือ โลกทั้งหมด

ถาม : ไม่มีเมตตาหรือครับ

หลวงปู่ : มีก็ไม่ว่า ไม่มีก็ไม่ว่า เลิกพูดเลิกว่า เลิกอะไรๆ ทั้งหมด มันเป็นเพียงคำพูดแท้ๆ

ให้จิตอย่างเดียวเท่านั้น ความเป็นจริงแล้ว เป็นแต่เพียงคำพูด สลัดทุกสิ่งทุกอย่างซึ่ง
เป็นมายาออกเสีย ตัวผู้รู้และเข้าใจอันนี้แหละคือตัว พุทธะ หมดภารกิจ หมดทุกอย่างที่
จะทำอะไรต่อไปอีก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมลงอยู่ที่นี้ จบอยู่ที่นี้ ไม่มียาว
ต่อไปอีกไม่มีเล็ก...ใหญ่...หญิง...ชาย...อยู่ว่างเปล่า ไม่มีคำพูด เปล่า เปล่า บริสุทธิ
(เสียงระฆังวัดบวรฯ ทำวัตรเย็นดั่งขึ้น รับประโยชน์สุดท้ายของหลวงปู่)

วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๑

ไอ้ โทธิ์พฤษ์เขียน คุณะเด่นเกษมสรรพ บัดนี้ พระดับขั้นนี้ คุณะ โทธิ์หักลาญ

นิกนิก อนาคตนัก สุดที่จัก หักอาลัย หลัดหลัด ล่วงลับไป คิดแล้ว โถ ไอ้ อารณ

ชนม์ดับ มีกลับหลัง คุณะยัง ประทับนาน ซาบซึ่ง ณ ดวงมาน บริสุทธิ สงบเย็น

จิตที่ส่งออกนอก	เป็นสมุทัย
ผลอันเกิดจากจิตที่ส่งออกนอก	เป็นทุกข์
จิตเห็นจิตอย่างแจ่มแจ้ง	เป็นมรรค
ผลอันเกิดจากจิตเห็นจิต	เป็นนิโรธ

หลวงปู่ฝากไว้

เนื่องด้วยแต่เดิมมี Website "หลวงปู่ฝากไว้" อยู่ใน internet แล้ว แต่ในปัจจุบัน
ไม่สามารถใช้งานได้ ผู้เขียนเล็งเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าถ่ายทอดบันทึกไว้ให้กว้างขวาง
เพื่อให้นักปฏิบัติตลอดจนอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้ากันได้ เพราะข้อคิดข้อธรรมใน
"หลวงปู่ฝากไว้" ของพระอริยเจ้า หลวงปู่ดูลย์ อตุโล ที่บันทึกถ่ายทอดมาโดยพระ
โทธิ์นันทะมุนี (สมศักดิ์ ปุณฺทิต) นั้นเป็นข้อคิดข้อธรรม ตลอดจนปริศนาธรรมที่สั้น
กระชับแต่กินความหมายอันลึกซึ้ง ซึ่งถ้ากระทำการโยนิโสมนสิการด้วยความเพียรแล้ว

จะทำให้เข้าใจในสภาวะธรรม ตลอดจนแนวการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี สมควรที่จะเผยแพร่ แก่ผู้ที่สนใจ จึงได้บันทึกตามต้นฉบับในหนังสือ "อตุโล ไม่มีใดเทียม" โดยผู้เขียนจะ ทะยอยบันทึกไปเป็นระยะๆ โดยแบ่งเป็นฉบับย่อยๆเพื่อความสะดวกในการเข้า เว็บบ [และมีคำอธิบายในวงเล็บสีม่วงท้ายข้อธรรมในบางข้อของท่านโดยผู้เขียนเอง เพื่อให้ผู้อ่านได้เน้นพิจารณา เพื่อให้เห็นสภาวะธรรมบางประการที่ท่านได้กล่าวสอน ฝากไว้]

(โยนิโสมนสิการ การทำใจโดยแยกกาย, กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยกกาย, การ พิจารณาโดยแยกกาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับ จนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุ ปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ชัยกุศลธรรมให้เกิดขึ้น โดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้ เกิดอวิชาและตัณหา, ความรู้จักคิด, คิณุกวีธิ

ที่มา : พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ โดย พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต))

ธรรมะปฏิสันถาร

เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมหลวงปู่เป็นการส่วน พระองค์ เมื่อทั้งสองพระองค์ทรงถามถึงสุขภาพอนามัยและการอยู่สำราญแห่งอริยาบถ ของหลวงปู่ ตลอดถึงทรงสนทนาธรรมกับหลวงปู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปวงจว่า "หลวงปู่ การละกิเลสนั้นควรละกิเลสอะไรก่อน" ฯ

หลวงปู่ถวายวิสัชนา

"กิเลสทั้งหมดเกิดรวมที่จิต ให้เพ่งมองดูที่จิต อันไหนเกิดก่อนให้ละอันนั้นก่อน"

หลวงปู่ไม่ฝืนสังขาร

ทุกครั้งทีล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์เสด็จเยี่ยมหลวงปู่ หลังจากเสร็จพระราชกรณียกิจในการเยี่ยมแล้ว เมื่อจะเสด็จกลับทรงมีพระราชดำรัสคำสุดท้ายว่า "ขออาราธนาหลวงปู่ให้ดำรงชันช่ออยู่เกินร้อยปี เพื่อเป็นที่เคารพนับถือของปวงชนทั่วไป หลวงปู่รับได้ไหม"ฯ

ทั้งๆที่พระราชดำรัสนี้เป็นสัมมาวจีกรรม ทรงประทานพรแก่หลวงปู่โดยพระราชอัธยาศัย หลวงปู่ก็ไม่กล้ารับ และไม่อาจฝืนสังขาร จึงถวายพระพรว่า

"อาตมาภาพรับไม่ได้หรอก แล้วแต่สังขารจะเป็นไปของเขาเอง."

[แสดงสภาวะธรรมหรือธรรมชาติของสังขาร แม้ในพระอริยเจ้า]

ปรารภธรรมะเรื่องอริยสัจสี่

พระเถระฝ่ายกัมมัฏฐานเข้าถวายสักการะหลวงปู่ในวันเข้าพรรษาปี ๒๔๕๕ หลังฟังโอวาทและข้อธรรมะอันลึกซึ้งข้ออื่นๆ แล้วหลวงปู่สรุปใจความอริยสัจสี่ให้ฟังว่า

จิตที่ส่งออกนอก เป็นสมุทัย

ผลอันเกิดจากจิตที่ส่งออกนอก เป็นทุกข์

จิตเห็นจิต เป็นมรรค

ผลอันเกิดจากจิตเห็นจิต เป็นนิโรธ

[ข้อธรรมแสดงหลักธรรมปฏิบัติสมบูรณ์และอริยสัจ๔]

สิ่งที่อยู่เหนือคำพูด

อุบาสกผู้คงแก่เรียนผู้หนึ่ง สนทนากับหลวงปู่ว่า "กระผมเชื่อว่า แม้ในปัจจุบัน พระผู้ปฏิบัติถึงขั้นได้บรรลุมรรคผลนิพพานก็คงมีอยู่ไม่น้อย เหตุใดท่านเหล่านั้นจึงไม่แสดงตนให้ปรากฏ เพื่อให้ผู้สนใจปฏิบัติทราบว่าท่านได้บรรลุถึงคุณธรรมนั้นแล้ว เขาจะได้มีกำลังใจและความหวัง เพื่อเป็นพลังแรงความเพียรในทางปฏิบัติให้เต็มที่" ๗

หลวงปู่กล่าวว่

"ผู้ที่เขตรัสรู้แล้ว เขาไม่พูดว่าเขารู้แล้วซึ่งอะไร เพราะสิ่งนั้นมันอยู่เหนือคำพูดทั้งหมด"

[แสดงปัจฉัตตัง รู้ได้เฉพาะตน]

หลวงปู่เตือนพระผู้ประมาท

ภิกษุผู้อยู่ด้วยความประมาท คอยนับจำนวนศีลของตนแต่ในตำรา ก็มีความพอใจภูมิใจกับจำนวนศีลที่มีอยู่ในพระคำภีร์ ว่า ตนนั้นมีศีลถึง ๒๒๗ ข๗

"ส่วนที่ตั้งใจปฏิบัติให้ได้นั้น จะมีสักกี่ข้อ"

จริง แต่ไม่จริง

ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐาน ทำสมาธิภาวนา เมื่อปรากฏผลออกมาในแบบต่างๆ ย่อมเกิดความสงสัยขึ้นเป็นธรรมดา เช่น เห็นนิมิตในรูปแบบที่ไม่ตรงกันบ้าง ปรากฏในอวัยวะของตนเองบ้าง ส่วนมากมักกราบเรียนหลวงปู่เพื่อให้ช่วยแก้ไข หรือแนะนำอุปนิสัยต่อไปอีก มีจำนวนมากที่ถามว่า ภาวนาแล้วก็เห็น นรก สรรค์ วิมาน เทวดา หรือไม้ก็เป็นองค์พระพุทธรูปปรากฏอยู่ในตัวเรา สิ่งที่เห็นเหล่านี้เป็นจริงหรือ ๗

หลวงปู่บอกว่า

"ที่เห็นนั้น เขาเห็นจริง แต่สิ่งที่ถูกเห็น ไม่จริง"

[หมายเหตุเรื่องนิมิต ที่ไปยึดหมาย อันจะก่อให้เกิดวิปัสสนูปกิเลสเป็นที่สุด, หลวงปู่กล่าวดังนี้เพราะผู้ที่เห็นนั้น เขาก็เห็นจริงๆตามความรู้สึกนึกคิดหรือสังขารที่เกิดขึ้นของเขา เพียงแต่ว่าสิ่งที่เห็นตามสังขารนั้น ไม่ได้เป็นจริงตามนั้น]

แนะวิธีละนิมิต

ถามหลวงปู่ต่อมามากว่า นิมิตทั้งหลายเหล่านี้ หลวงปู่บอกยังเป็นของภายนอกทั้งหมด จะเอามาทำอะไรยังไม่ได้ ถ้าติดอยู่ในนิมิตนั้นก็ยังคงอยู่แค่นั้น ไม่ก้าวต่อไปอีก จะเป็นด้วยเหตุที่กระผมอยู่ในนิมิตนี้มานานหรืออย่างไร จึงหลีกไม่พ้น นั่งภาวนาที่ไร่ พอจิตจะรวมสงบก็เข้าถึงภวะนั้นทันที หลวงปู่โปรดได้แนะนำวิธีละนิมิตด้วยว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ผล

หลวงปู่ตอบว่า

เออ นิมิตบางอย่างมันก็สนุกดี น่าเพลิดเพลินอยู่หรอก แต่ถ้าติดอยู่แค่นั้นมันก็เสียเวลาเปล่า วิธีละได้ง่ายๆก็คือ อย่าไปดูสิ่งที่ถูกเห็นเหล่านั้น "ให้ดูผู้เห็น แล้วสิ่งที่ไม่อยากจะเห็นนั้นก็หายไปเอง"

[ผู้เห็นหมายถึงจิตหรือสติ]

เป็นของภายนอก

เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๔ หลวงปู่อยู่ในงานประจำปี วัดธรรมมงคล สุขุมวิท กรุงเทพฯ มีแม่ชีพรหมณ์หลายคนจากวิทยาลัยครูพากันเข้าไปถาม ทำนองรายงานผลของการปฏิบัติวิปัสสนาให้หลวงปู่ฟังว่า เหน้่งวิปัสสนาจิตสงบแล้ว เห็นองค์พระพุทธรูปในหัวใจของเขา บางคนว่า ได้เห็นสวรรค์เห็นวิมานของตนเองบ้าง บางคนว่าเห็นพระจุฬามณีเจดีย์สถานบ้าง พร้อมทั้งภูมิใจว่าเขาวาสนาดี ทำวิปัสสนาได้สำเร็จ

หลวงปู่ธิตายว่า

"สิ่งที่ปรากฏเห็นทั้งหมดนั้น ยังเป็นของภายนอกทั้งสิ้นจะนำเอามาเป็นสาระที่ฟังอะไรยังไม่ได้หรอก."

[เป็นเพียงสังขารขึ้นมา ไม่ใช่ของเที่ยงแท้ที่นำพาให้พ้นทุกข์ จึงไม่เป็นสาระที่ไปยึดหมาย]

หยุดเพื่อรู้

เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๐๗ มีพระสงฆ์หลายรูป ทั้งฝ่ายปริยัติและฝ่ายปฏิบัติได้เข้ากราบหลวงปู่เพื่อรับโอวาทและรับฟังการแนะนำแนวทางธรรมะที่จะพากันออกเผยแผ่ธรรมทูตครั้งแรก หลวงปู่แนะนำวิธีอธิบายธรรมะขั้นปรমัตถ์ ทั้งสอนผู้อื่นและเพื่อปฏิบัติตนเอง ให้เข้าถึงสัจธรรมนั้นด้วย ลงท้ายหลวงปู่ได้กล่าวปรัชญาธรรมไว้ให้คิดด้วยว่า

คิดเท่าไรก็ไม่รู้ ต่อเมื่อหยุดได้จึงรู้ แต่ต้องอาศัยความคิดนั้นแหละจึงรู้

[อันหมายถึง คิดนึกปรุงแต่งเท่าไรก็ไม่รู้จักนิโรธ-การดับทุกข์ เมื่อหยุดคิดปรุงแต่ง อันยังให้ไม่เกิดเวทนาอันเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหาและทุกข์ในที่สุดนั้นแหละจึงจักรู้หรือพบนิโรธ แต่ก็ต้องอาศัยการคิดพิจารณาธรรมโดยการ โยนิโสมนสิการเสียก่อนจึงจักเกิดสัมมาญาณความเข้าใจด้วยตนเองในโทษของการคิดนึกปรุงแต่ง]

ทั้งส่งเสริมทั้งทำลาย

กาลครั้งนั้น หลวงปู่ได้ให้โอวาทเตือนพระธรรมทูตครั้งแรกมีใจความตอนหนึ่งว่า

"ท่านทั้งหลาย การที่จะออกจาริกไปเพื่อเผยแผ่ ประกาศพระศาสนานั้น เป็นได้ทั้งส่งเสริมศาสนาและทำลายพระศาสนาที่ว่าเช่นนี้เพราะองค์ธรรมทูตนั้นแหละตัวสำคัญคือ เมื่อไปแล้วประพฤติตัวเหมาะสม มีสมณัตถ์อุบายจริยาวัตร งดงามตามสมณวิสัยผู้ที่ได้

พบเห็น หากยังไม่เลื่อมใส ก็จะเกิดความเลื่อมใสขึ้น ส่วนผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ก็ยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสมากขึ้นเข้าไปอีกๆ ส่วนองค์ที่มีความประพฤติกว้างตัวตรงกันข้ามนี้ ย่อมทำลายผู้ที่เลื่อมใสแล้วให้ถอยศรัทธาลง สำหรับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสเลย ก็ยิ่งถอยห่างออกไปอีกๆ จึงขอให้ทุกท่านจงเป็นผู้พร้อมไปด้วยความรู้และความประพฤติกว้างตัวตรงกันข้ามนี้ ประมาท สอนเขาอย่างไร ตนเองต้องทำอย่างนั้นให้ได้เป็นตัวอย่างด้วย"

เมื่อถึงปรมาตม์แล้วไม่ต้องการ

ก่อนเข้าพรรษาปี ๒๔๘๖ หลวงพ่อเถาะ ซึ่งเป็นญาติของหลวงปู่ และบวชเมื่อวัยชราแล้ว ได้ออกธุดงค์ติดตามท่านอาจารย์เทศก์ ท่านอาจารย์สาม ไปอยู่จังหวัดพังงา หลายปี กลับมาเยี่ยมมนัสการหลวงปู่ เพื่อศึกษาข้อปฏิบัติทางกัมมัฏฐานต่อไปอีกจนเป็นที่พอใจแล้ว หลวงพ่อเถาะพูดตามประสาความคุ้นเคยว่า หลวงปู่สร้างโบสถ์ ศาลา ได้ใหญ่โตสวยงามอย่างนี้ คงได้บุญได้กุศลอย่างใหญ่โตทีเดียว ๆ

หลวงปู่กล่าวว่า

"ที่เราสร้างนี้ก็สร้างเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์สำหรับโลก สำหรับวัดวา ศาสนาเท่านั้นแหละ ถ้าพูดถึงเอาบุญเราจะมาเอาบุญอะไรอย่างนี้."

[เพราะการดับทุกข์แห่งตน คืออานิสงส์ ผลของบุญอันสูงสุดแล้ว]

ทุกข์เพราะอะไร

สุภาพสตรีวัยเลยกลางคนผู้หนึ่ง เข้ามนัสการหลวงปู่ พรรณถึงฐานะของตนว่าอยู่ในฐานะที่ดี ไม่เคยขาดแคลนสิ่งใดเลย มาเสียดใจกับลูกชายที่สอนไม่ได้ ไม่อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดี ตกอยู่ภายใต้อำนาจอบายมุขทุกอย่าง ทำลายทรัพย์สมบัติและจิตใจของพ่อแม่จนเหลือที่จะทนได้ ขอความกรุณาหลวงปู่ให้ช่วยแนะนำอบายบรรเทาทุกข์ และแก้ไขให้ลูกชายพ้นจากอบายมุขนั้นด้วย ๆ

หลวงปู่ก็แนะนำสั่งสอนไปตามเรื่องนั้นๆ ตลอดถึงแนะนำทำให้สงบ รู้จัก
ปล่อยวางให้เป็น ฯ

เมื่อสุภาพสตรีนั้นกลับไปแล้ว หลวงปู่ปรารภธรรมะให้ฟังว่า

"คนเราสมัยนี้ เขาเป็นทุกข์เพราะความคิด."

อุทานธรรม

หลวงปู่ยังกล่าวธรรมกถาต่อมามากกว่า สมบัติฟัสถานทั้งหลายมันมีประจำอยู่ในโลก
มาแล้วอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่ขาดปัญญาและไร้ความสามารถ ก็ไม่อาจจะแสวงหาเพื่อยึด
ครองสมบัติเหล่านั้นได้ ย่อมครองตนอยู่ด้วยความผิเคื่องและลำบากขันธ์ ส่วนผู้ที่มี
ปัญญาความสามารถ ย่อมแสวงหายึดสมบัติของโลกไว้ได้อย่างมากมายอำนวยความสะดวก
สะดวกสบายแก่ตนได้ทุกกรณีฯ ส่วนพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านพยายามดำเนินตนเพื่อ
ออกจากสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด ไปสู่ภาวะแห่งความไม่มีอะไรเลย เพราะว่า

"ในทางโลก มี สิ่งที่มี ส่วนในทางธรรม มี สิ่งที่ไม่มี"

อุทานธรรมต่อมา

เมื่อแยกพันธะแห่งความเกี่ยวเนื่องจิตกับสรรพสิ่งทั้งปวงได้แล้ว จิตก็จะหมด
พันธะกับเรื่องโลก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จะดีหรือเลว มันขึ้นอยู่กับจิตที่ออกไป
ปรุงแต่งทั้งนั้น แล้วจิตที่ขาดปัญญาย่อมเข้าใจผิด เมื่อเข้าใจผิดก็หลง ก็หลงอยู่ภายใต้
อำนาจของเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ทั้งทางกายและทางใจ อันโทษทัณฑ์ทางกายอาจมีคน
อื่นช่วยปลดปล่อยได้บ้าง ส่วนโทษทางใจ มีกิเลสตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัดไว้นั้น ต้องรู้จัก
ปลดปล่อยตนด้วยตนเอง

"พระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านพ้นจากโทษทั้งสองทางความทุกข์จึงครอบงำไม่ได้"

อุทานธรรมข้อต่อมา

เมื่อบุคคลปลงผม หนวด เคราออกหมดแล้ว และได้ครองผ้ากาสาวัสพัศตร์เรียบร้อยแล้ว ก็นับว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นภิกษุได้ แต่ยังเป็นได้แต่เพียงภายนอกเท่านั้น ต่อเมื่อเขาสามารถปลงสิ่งที่รกรุงรังทางใจ อันได้แก่อารมณ์ตกต่ำทางใจได้แล้ว ก็ถือว่าเป็นภิกษุในภายในได้

ศีรษะที่ปลงผมหมดแล้ว สัตว์เลื้อยคลานเล็กน้อยเช่นเหา ย่อมอาศัยอยู่ไม่ได้ฉันใด จิตที่พ้นจากอารมณ์ ขาดจากการปรุงแต่งแล้ว ทุกข์ก็อาศัยอยู่ไม่ได้ฉันนั้น ผู้มีปกติเป็นอยู่อย่างนี้ควรเรียกได้ว่า "เป็นภิกษุแท้"

พุทโธเป็นอย่างไร

หลวงปู่รับนิมนต์ไปโปรดญาติโยมที่กรุงเทพฯ เมื่อ ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๑ ในช่วงสนทนาธรรม ญาติโยมสงสัยว่าพุทโธ เป็นอย่างไร หลวงปู่ได้เมตตาตอบว่า

เวลาภาวนาอย่าส่งจิตออกนอก ความรู้อะไรทั้งหลายทั้งปวงอย่าไปยึด ความรู้ที่เราเรียนกับตำหรับตำรา หรือจากครูบาอาจารย์ อย่าเอามายุ่งเลย ให้ตัดอารมณ์ออกให้หมด แล้วก็เวลาภาวนาไปให้มันรู้ รู้จากจิตของเรานั่นแหละ จิตของเราสงบเราจะรู้เอง ต้องภาวนาให้มากๆ เข้า เวลานั้นจะเป็น จะเป็นของมันเอง ความรู้อะไรๆ ให้มันออกมาจากจิตของเรา

ความรู้ที่ออกจากจิตที่สงบนั้นแหละเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งถึงที่สุด ให้มันรู้ออกมาจากจิตนั้นแหละมันดี คือจิตมันสงบ

ทำจิตให้เกิดอารมณ์อันเดียว อย่าส่งจิตออกนอก ให้จิตอยู่ในจิต แล้วให้จิตภาวนาเอาเอง ให้จิตเป็นผู้บริกรรมพุทโธ พุทโธอยู่นั่นแหละ แล้วพุทโธ เราจะได้รู้จักว่า พุทโธ นั้นเป็นอย่างไร แล้วรู้เอง...เท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรมากมาย.

[จิตอยู่ในจิต หมายถึง จิตอยู่กับสติ]

อยากได้ของดี

เมื่อต้นเดือนกันยายน ๒๕๒๖ คณะแม่บ้านมหาไถไทย โดยมีคุณหญิงจวบ จิโรจน์ เป็นหัวหน้าคณะ ได้นำคณะแม่บ้านมหาไถไทยไปบำเพ็ญสังคัมสงเคราะห์ทางภาคอีสาน ได้ถือโอกาสแวะมณัสการหลวงปู่ เมื่อเวลา ๑๘.๐๐ น.๑

หลังจากกราบมณัสการและถามถึงอาการสุขภาพของหลวงปู่และรับวัตถุมงคลเป็นที่ระลึกจากหลวงปู่แล้ว เห็นว่าหลวงปู่ไม่ค่อยสบาย ก็รีบออกมา แต่ยังมีสุขภาพสตรีท่านหนึ่ง ถือโอกาสพิเศษกราบหลวงปู่ว่า ดิฉันขอของดีจากหลวงปู่ด้วยเถอะเจ้าคะ ๑

หลวงปู่จึงเจริญพรว่า ของดีก็ต้องภาวนาเอาจึงจะได้ เมื่อภาวนาแล้ว ใจก็สงบ กายวาจาก็สงบ แล้วกายก็ดี วาจาใจก็ดี เราก็อยู่ดีมีความสุขเท่านั้นเอง

ดิฉันมีภาระมาก ไม่มีเวลาจะนั่งภาวนา งานราชการเดี๋ยวนี้รัดตัวมากเหลือเกิน มีเวลาที่ไหนมาภาวนาได้คะ ๑

หลวงปู่จึงต้องอธิบายให้ฟังว่า

"ถ้ามีเวลาสำหรับหายใจ ก็ต้องมีเวลาสำหรับภาวนา"

มี แต่ไม่เอา

ปี ๒๕๒๒ หลวงปู่ไปพักผ่อน และเยี่ยมอาจารย์สมชายที่วัดเขาสุกิม จังหวัดจันทบุรี ขณะเดียวกันก็มีพระเถระอาวุโสรูปหนึ่งจากกรุงเทพฯ คือพระธรรมวรालังการ วัดบุปผารามเจ้าคณะภาคทางภาคใต้ไปอยู่ที่ฝักกัมมัญฐานเมื่อวัยชราแล้ว เพราะมีอายุอ่อนกว่าหลวงปู่เพียงปีเดียว ๑

เมื่อท่านทราบว่าหลวงปู่เป็นพระฝ่ายกัมมัญฐานอยู่แล้ว ท่านจึงสนใจและศึกษาดูถึงผลของการปฏิบัติ ทำนองสนทนาธรรมกันเป็นเวลานาน และกล่าวถึงภาระของท่านว่า มัวแต่ศึกษาและบริหารงานการคณะสงฆ์มาตลอดวัยชรา แล้วก็สนทนาข้อ

กัมมัญฐานกับหลวงปู่อยู่เป็นเวลานาน ลงท้ายถามหลวงปู่สั้นๆว่า ท่านยังมีโกรธอยู่ไหม
ฯ

หลวงปู่ตอบเร็วว่า

"มี แต่ไม่เอา"

[ผู้เขียน-หมายถึงมีความโกรธเกิดขึ้นในระดับของชั้นธรรมดาในลำดับแรก แล้วไม่เอาไปคิดนึกปรุงแต่งต่อซึ่งยอมไม่มีสังขารเกิดขึ้นใหม่อีก ดังนั้นเวทนาก็เกิดขึ้นใหม่ไม่ได้เช่นกัน เมื่อดับเวทนาเสียแล้ว ตัณหาและอุปาทานความเป็นตัวตนของตนจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ความโกรธจะไปอาศัยเหตุเกิดกับสิ่งใดได้ จึงต้องดับไปอย่างรวดเร็ว ไม่เกิดอาการ เกิดดับๆๆ จนต่อเนื่องแลเป็นสายเดียวกัน อันเป็นทุกข์]

รู้ให้พร้อม

ระหว่างที่หลวงปู่พักรักษา ที่โรงพยาบาลจุฬาฯ ในรอบดึกมีจำนวนหลายท่านด้วยกัน เขาเหล่านั้นมีความสงสัยและอศรรยัใจอย่างยิ่ง โดยที่สังเกตว่า บางวันพอเวลาตีกองตีหนึ่งผ่านไปแล้ว ได้ยินหลวงปู่อธิบายธรรมะนานประมาณ ๑๐ กว่านาที แล้วสวดยถาให้พร ทำเหมือนหนึ่งมีผู้มารับฟังอยู่เฉพาะหน้าเป็นจำนวนมาก ครั้นจะถามพฤติกรรมที่หลวงปู่ทำเช่นนั้นก็ไม่กล้าถาม ต่อเมื่อหลวงปู่ทำเช่นนั้นหลายๆครั้ง ก็ทนสงสัยต่อไปไม่ได้ จึงพากันถามหลวงปู่ตามลักษณะการนั้นฯ

หลวงปู่จึงบอกว่า

"ความสงสัยและคำถามเหล่านี้ มันไม่ใช่เป็นแนวทางปฏิบัติธรรม"

ประหยัดคำพูด

คณะปฏิบัติธรรมจากจังหวัดบุรีรัมย์หลายท่าน มีร้อยตำรวจเอกบุญชัย สุขคนธมัต อัยการจังหวัด เป็นหัวหน้า มากราบหลวงปู่ เพื่อฟังข้อปฏิบัติธรรมแลเรียนถามถึงการ

ปฏิบัติยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งส่วนมากก็เคยปฏิบัติกับครูบาอาจารย์แต่ละองค์มาแล้ว และแสดงแนวทางปฏิบัติไม่ค่อยจะตรงกัน เป็นเหตุให้เกิดความสงสัยยิ่งขึ้น จึงขอกราบเรียนหลวงปู่โปรดช่วยแนะแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง และทำได้ง่ายที่สุด เพราะหาเวลาปฏิบัติธรรมได้ยาก หากได้วิธีที่ง่ายๆ แล้วก็จะเป็นการถูกต้องอย่างยิ่ง ๆ

หลวงปู่บอกว่า

"ให้ดูจิต ที่จิต"

ง่าย แต่ทำได้ยาก

คณะของคุณดวงพร ชารีจันทร์ จากสถานีวิทยุทธหทารอากาศ ๐๑ บางซื่อ นำโดยคุณอาคม ทันนิเทศ เดินทางไปถวายผ้าป่า และกราบนมัสการครูบาอาจารย์ตามสำนักต่างๆ ทางอีสาน ได้แวะกราบนมัสการหลวงปู่ หลังจากถวายผ้าป่า ถวายจตุปัจจัยไทยทานแด่หลวงปู่ และรับวัตถุมงคลเป็นที่ระลึกจากท่านแล้ว ต่างคนต่างก็ออกไปตลาดบ้าง พักผ่อนตามอรัญวาสีบ้าง

มีอยู่กลุ่มหนึ่งประมาณสี่ห้าคน เข้าไปกราบหลวงปู่แนะนำวิธีปฏิบัติง่ายๆ เพื่อแก้ไขความทุกข์ความกลุ้มใจ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นเป็นประจำ ว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงได้ผลเร็วที่สุด ๆ

หลวงปู่บอกว่า

"อย่าส่งจิตออกนอก."

[อย่าส่งจิตออกนอก ไปคิดนึกปรุงแต่งหรือไปแสวงอารมณ์(รูป เสียง กลิ่น ฯ) ภายนอก หรือให้พิจารณาอยู่ในกาย(กายานุปัสสนา)

ข้อควรระวัง พิจารณาอยู่ในกายหรือภายในกาย ไม่ใช่หมายถึง "จิตส่งใน" ที่จิตเป็นสมาธิหรือฌาน แล้วคอยส่งหรือจับสังเกตแต่กายและจิตของตนเองว่าดีไม่ดี สบายหรือไม่สบาย อย่างนี้เป็นอันตรายอย่างยิ่งในภายหลัง]

ทิ้งเสีย

สุภาพสตรีท่านหนึ่ง เป็นชนชั้นครูบาอาจารย์ เมื่อฟังธรรมปฏิบัติจากหลวงปู่จบแล้ว ก็อยากทราบถึงวิธีไว้ทุกข์ที่ถูกต้องตามธรรมเนียม เขาจึงพูดปรารภต่อไปอีกว่า คนสมัยนี้ไว้ทุกข์กันไม่ค่อยจะถูกต้องและตรงกัน ทั้งๆที่สมัย ร.๖ ท่านทำไว้เป็นแบบอย่างดีอยู่แล้ว เช่น เมื่อมีญาติพี่น้องหรือญาติผู้ใหญ่ถึงแก่กรรมลง ก็ให้ไว้ทุกข์ ๗ วันบ้าง ๕๐ วันบ้าง ๑๐๐ วันบ้าง แต่ปรากฏว่าคนทุกวันนี้ทำอะไรรู้สึกว้ากว้างกันไม่เป็นระเบียบ ดิฉันจึงขอเรียนถามหลวงปู่ว่า การไว้ทุกข์ที่ถูกต้อง ควรไว้อย่างไรเจ้าคะ ๗

หลวงปู่บอกว่า

"ทุกข์ ต้องกำหนดรู้ เมื่อรู้แล้วให้ละเสีย ไปไว้มันทำไม."

[หลวงปู่สอนกิจจานุในอริยสัจ๔]

จริง ตามความเป็นจริง

สุภาพสตรีชาวจีนผู้หนึ่ง ถวายสักการะแด่หลวงปู่แล้ว เขากราบเรียนถามว่า ดิฉันจะต้องไปอยู่ที่อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์เพื่อทำมาค้าขายอยู่ใกล้ญาติทางโน้น ที่นี้ทางญาติก็เสนอแนะว่า ควรจะขายของชนิดนั้นบ้าง ชนิดนี้บ้าง ตามแต่เขาจะเห็นดีว่าอะไรขายได้ดี ดิฉันยังมีความกังวลใจตัดสินใจเอาเองไม่ได้ว่าจะเลือกขายของอะไร จึงให้หลวงปู่ช่วยแนะนำด้วยว่า จะให้ดิฉันขายอะไรจึงจะดีเจ้าคะ ๗

"ขายอะไรก็ดีทั้งนั้นแหละ ถ้ามีคนซื้อ."

ไม่ได้ตั้งจุดหมาย

เมื่อจันทร์ ๘ พฤษภาคม ๒๕๖๒ คณะนายทหารประมาณ ๑๐ กว่านายเข้า
นมัสการหลวงปู่เมื่อเวลาค่ำแล้ว ก็จะเดินทางต่อเข้ากรุงเทพ ฯ ในคณะนายทหาร
เหล่านั้น มีศพลโทสองท่าน หลังสนทนากับหลวงปู่เป็นเวลาพอสมควร ก็ถอดเอา
พระเครื่องจากคอของแต่ละท่านรวมใส่ในพานถวายให้หลวงปู่ช่วยอธิษฐานแผ่เมตตา
พลังจิตให้ ท่านก็อนุโลมตามประสงค์ แล้วก็มอบคืนไป นายพลท่านหนึ่งถามว่า ทราบ
ว่ามีเหรียญหลวงปู่ออกมาหลายรุ่นแล้ว อยากถามหลวงปู่ว่ามีรุ่นไหนดีบ้าง ฯ

หลวงปู่ตอบว่า

"ไม่มีดี"

คนละเรื่อง

มีชายหนุ่มจากต่างจังหวัดไกลสามสี่คนเข้าไปหาหลวงปู่ ขณะที่ท่านพักผ่อนอยู่ที่
มุขศาลาการเปรียญ ดูอากัปกิริยาของเขาแล้วคงคุ้นเคยกับพระนักเลงองค์ใดองค์หนึ่งมา
ก่อนแล้ว สังเกตจากการนั่งการพูด เขานั่งตามสบาย พูดตามถนัด ยิ่งกว่านั้นเขายัง
เข้าใจว่าหลวงปู่นี้คงสนใจกับเครื่องรางของขลังอย่างดี เขาพูดถึงชื่อเกจิอาจารย์อื่นๆ ว่า
ให้ของดีของวิเศษแก่ตนหลายอย่าง ในที่สุดก็จัดเอาของมาอดกันเองต่อหน้าหลวง
ปู่ คนหนึ่งมีหมูเขี้ยวตัน คนหนึ่งมีเขี้ยวเสือ อีกคนมีนอแรด ต่างคนต่างอดอ้างว่า
ของตนดีวิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ มีคนหนึ่งเอ่ยปากว่า หลวงปู่ชะ อย่างไหนแน่ดีวิเศษกว่า
กันชะ ฯ

หลวงปู่ก็อารมณ์รื่นเริงเป็นพิเศษยิ้มๆ แล้วว่า

"ไม่มีดี ไม่มีวิเศษอะไรหรอก เป็นของสัตว์เดียรัจฉานเหมือนกัน."

[ล้วนแล้วแต่เป็นลึกลับพศปรามาสา]

ปรารภธรรมะให้ฟัง

คราวหนึ่ง หลวงปู่กล่าวปรารภธรรมะให้ฟังว่า เราเคยตั้งสัจจะอ่าน พระไตรปิฎกจนจบ ในพรรษาที่ ๒๔๕๕ เพื่อสำรวจว่าจุดจบของพระพุทธศาสนาอยู่ตรงไหน ที่สุดแห่งสังฆธรรม หรือที่สุดของทุกข์นั้น อยู่ตรงไหน พระพุทธเจ้าทรงกล่าวสรุปไว้ว่าอย่างไร ครั้นอ่านไป ตรีตรองไปกระทั่งถึงจบ ก็ไม่เห็นตรงไหนที่มีสัมผัสอันลึกซึ้งถึงจิตของเราให้ตัดสินใจได้ว่า นี่คือที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ ที่สุดแห่งมรรคผล หรือที่เรียกว่านิพพาน ฯ

มีอยู่ตอนหนึ่ง คือ ครั้งนั้นพระสารีบุตรออกจากนิโรธสมาบัติใหม่ๆ พระพุทธเจ้าตรัสเชิงสนทนาธรรมว่า สารีบุตร สีผิวของเธอผ่องใสยิ่งนัก วรรณะของเธอหมดจด ผุดผ่องยิ่งนัก อะไรเป็นวิหารธรรมของเธอ พระสารีบุตรกราบทูลว่า "ความว่างเปล่า เป็นวิหารธรรมของข้าพระองค์" (สุญญตา) ฯ

ก็เห็นมีเพียงแค่นี้แหละ ที่มาสัมผัสจิตของเรา.

ปรารภธรรมะให้ฟัง

จบพระไตรปิฎกหมดแล้ว จำพระธรรมได้มากมาย พุดเก่งอธิบายได้อย่าง ชาบซึ้ง มีคนเคารพนับถือมาก ทำการก่อสร้างวัตถุไว้ได้อย่างมากมาย หรือสามารถอธิบายถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างละเอียดแค่ไหนก็ตาม "ถ้ายังประมาทอยู่ ก็นับว่ายังไม่ได้รสชาติของพระศาสนาแต่ประการใดเลย เพราะสิ่งเหล่านี้ยังเป็นของภายนอกทั้งนั้น เมื่อพุดถึงประโยชน์ ก็เป็นประโยชน์ภายนอกคือเป็นไปเพื่อสงเคราะห์ สังคม เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่น เพื่อสงเคราะห์อนุชนรุ่นหลัง หรือเป็นสัญลักษณ์ของศาสนวัตถุ ส่วนประโยชน์ของคนที่แท้นั้น คือ ความพ้นทุกข์ "จะพ้นทุกข์ได้ต่อเมื่อรู้ จิตหนึ่ง."

คิดไม่ถึง

สำนักปฏิบัติแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสาขาของหลวงปู่ตนเอง อยู่ด้วยกันเฉพาะพระ
ประมาณห้าหกรูป อยากรจะเคร่งครัดเป็นพิเศษ ถึงขั้นสมาทานไม่พูดจากันตลอด
พรรษา คือ ไม่ให้มีเสียงเป็นคำพูดออกมาจากปากใคร ยกเว้นการสวดมนต์ทำ
วัตร หรือสวดปาติโมกข์เท่านั้น ครั้นออกพรรษาแล้ว พวกกันไปกราบหลวงปู่ เล่าถึงการ
ปฏิบัติอย่างเคร่งของพวกตนว่า นอกจากปฏิบัติข้อวัตรอย่างอื่นแล้วสามารถหยุดพูดได้
ตลอดพรรษาด้วย ๆ

หลวงปู่ฟังฟังแล้วยิ้มหน่อยหนึ่ง พูดว่า

"ดีเหมือนกัน เมื่อไม่พูดก็ไม่มีโทษทางวาจา แต่ที่ว่าหยุดพูดได้นั้นเป็นไปได้
หรือ นอกจากพระอรหันต์ผู้เข้านิโรธสมาบัติชั้นละเอียดดับสัญญาเวทนาเท่านั้น
แหละที่ไม่พูดได้ นอกนั้นพูดทั้งวันทั้งคืน ยิ่งพวกที่ตั้งปฏิญาณว่าจะไม่พูดนั้นแหละยิ่ง
พูดมากกว่าคนอื่น เพียงแต่ไม่ออกเสียงให้คนอื่นได้ยินเท่านั้น."

อย่าตั้งใจไว้ผิด

นอกจากหลวงปู่จะนำปรัชญาธรรมที่ออกจากจิตของท่านมาสอนแล้ว โดยที่ท่าน
อ่านพระไตรปิฎกจบมาแล้ว ตรงไหนที่ท่านเห็นว่าสำคัญและเป็นการเตือนใจในทาง
ปฏิบัติให้ตรงและลัดที่ที่สุด ท่านก็จะยกมากล่าวเตือนอยู่เสมอ เช่น หลวงปู่ยกพุทธพจน์
ตอนหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนว่า

"ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติ มิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คน
มานิยมนับถือ มิใช่เพื่ออานิสงค์ลาภสักการะและสรรเสริญ มิใช่เพื่ออานิสงค์เป็นเจ้าลัทธิ
อย่างนั้นอย่างนี้ ๆ ที่แท้พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติ เพื่อสังวรระ-ความสำรวม เพื่อปหา
นะ-ความละ เพื่อวิราคะ-ความหายกำหนัดยินดี และเพื่อนิโรธะ-ความดับทุกข์ ผู้ปฏิบัติ
และนักบวชต้องมุ่งตามแนวทางนี้ นอกจากแนวทางนี้แล้วผิดทั้งหมด."

พระพุทธพจน์

หลวงปู่ว่า トラバドที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ トラบนั่นย่อมมีทิฐฐิและเมื่อมีทิฐฐิแล้วยากที่จะเห็นตรงกัน เมื่อไม่เห็นตรงกัน ก็เป็นเหตุให้ได้เถียงวิวาทกันอยู่รำไป สำหรับพระอริยเจ้าผู้เข้าถึงธรรมแล้วก็ไม่มีอะไรสำหรับมาโต้แย้งกับใคร ใครมีทิฐฐิอย่างไร ก็ปล่อยเป็นเรื่องของเขาไป ดังพุทธพจน์ตอนหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดอันบัณฑิตทั้งหลายในโลกกล่าวว่ามีอยู่ แม้เราตถาคตก็กล่าวสิ่งนั้นว่ามีอยู่ สิ่งใดอันบัณฑิตทั้งหลายในโลกกล่าวว่ามีไม่มี แม้เราตถาคตก็กล่าวสิ่งนั้นว่ามีไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่ได้แย้งเถียงกับโลก แต่โลกย่อมวิวาทโต้เถียงกับเรา

นักปฏิบัติดังเล

ปัจจุบันนี้ ศาสนิกชนผู้สนใจในการปฏิบัติฝ่ายวิปัสสนา มีความงงงวยสงสัยอย่างยิ่งในแนวทางปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้เริ่มต้นสนใจเนื่องจากคณาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาแนะแนวปฏิบัติไม่ตรงกัน ยิ่งไปกว่านั้นแทนที่จะอธิบายให้เขาเข้าใจโดยความเป็นธรรม ก็กลับทำเหมือนไม่อยากจะยอมรับคณาจารย์อื่น สำนักอื่น ว่าเป็นการถูกต้อง หรือถึงขั้นดูหมิ่นสำนักอื่นไปแล้วก็เคยมีไม่น้อย ๆ

ดังนั้น เมื่อมีผู้สงสัยทำนองนี้มากแล้วเรียนถามหลวงปู่อยู่บ่อยๆ จึงได้ยินหลวงปู่อธิบายให้ฟังอยู่เสมอว่า

"การเริ่มต้นปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น จะเริ่มต้นโดยวิธีไหนก็ได้ เพราะผลมันก็เป็นอันเดียวกันอยู่แล้ว ที่ท่านสอนแนวปฏิบัติไว้หลายแนวนั้นเพราะจริตของคนไม่เหมือนกัน จึงต้องมีวัตถุธ สี่ แสง และคำสำหรับบริกรรม เช่น พุทโธ อรหัง เป็นต้น เพื่อหาจุดใดจุดหนึ่งให้จิตรวมอยู่ก่อน สงบ แล้ว คำบริกรรมเหล่านั้นก็หลุดหายไปเอง แล้วก็ถึงรอยเดียวกัน รสเดียวกัน คือมีวิมุติเป็นแก่น มีปัญญาเป็นยิ่ง."

หมายเหตุผู้เขียน - หลวงปู่ท่านหมายถึงการปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่แตกแขนงออกเป็นหลายแนวทางการปฏิบัติตามจริตผู้ปฏิบัติ หรือตามสำนักนั้นๆ มิได้หมายถึงการปฏิบัติแบบผิดๆอันเป็นโทษอย่างแน่นอน

อยู่ ก็อยู่ให้เหนือ

ผู้ที่เข้ามัสการหลวงปู่ทุกคนและทุกครั้ง มักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า แม้หลวงปู่จะมีอายุใกล้ร้อยปีแล้วก็จริง แต่ดูผิวพรรณยังผ่องใส และสุขภาพอนามัยแข็งแรงดี แม้ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดท่านตลอดมาก็ยากที่จะได้เห็นท่านแสดงอาการหมองคล้ำ หรืออิดโรย หรือหน้านิว่วัวขมวดให้เห็น ท่านมีปกติสงบเย็น เบิกบานอยู่เสมอ มีอาพาชน้อย มีอารมณ์ดี ไม่ตื่นเต้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ผลอล้อยตามไปตามคำสรรเสริญ หรือคำตำหนิติเตียนฯ

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ท่านกลางพระเถระฝ่ายวิปัสสนา สนทนาธรรมเรื่องการปฏิบัติกับหลวงปู่ ถึงปรกติจิตที่อยู่เหนือความทุกข์ โดยลักษณะการอย่างไรฯ

หลวงปู่ว่า

"การไม่กังวล การไม่ยึดถือ นั่นแหละวิหารธรรมของนักปฏิบัติ."

ทำจิตให้สงบได้ยาก

การปฏิบัติภาวนาสมาธินั้น จะให้ผลเร็วช้าเท่าเทียมกันเป็นไปได้ บางคนได้ผลเร็ว บางคนก็ช้า หรือยังไม่ได้ผลลิ้มรสแห่งความสงบเลยก็มี แต่ก็ไม่ควรท้อถอย ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบความเพียรทางใจ ย่อมเป็นบุญกุศลขั้นสูงต่อจากการบริจจาคทาน รักษาศีล เคยมีลูกศิษย์จำนวนมากเรียนถามหลวงปู่ว่า อุตส่าห์พยายามภาวนาสมาธินานมาแล้ว แต่จิตไม่เคยสงบเลย แล่ออกไปข้างนอกอยู่เรื่อย มีวิธีอื่นใดบ้างที่พอจะปฏิบัติได้ ฯ

หลวงปู่เคยแนะวิธีอีกอย่างหนึ่งว่า

"ถึงจิตจะไม่สงบก็ไม่ควรให้มันออกไปไกล ใช้สติระลึกรู้ไปแต่ในกายนี้ ดูให้เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อสุภสังขยา หาสาระแก่นสารไม่ได้ เมื่อจิตมองเห็นชัดแล้ว จิตก็

จะเกิดความสลดสังเวช เกิดนิพพิทา ความหน่าย คลายกำหนด ย่อมตัดอุปาทานขั้น
ไปได้เช่นเดียวกัน."

หลักธรรมแท้

มีอยู่อย่างหนึ่งที่นักปฏิบัติชอบพูดถึง คือ ชอบโฆษณากันว่า นั่งภาวนาแล้วเห็น
อะไรบ้าง ปรากฏอะไรออกมาบ้าง หรือไม่ก็ว่า ตนนั่งภาวนามานานแล้วไม่เคยเห็น
ปรากฏอะไรออกมาบ้างเลย หรือบางคนก็ว่า ตนได้เห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่เสมอ ทำให้บาง
คนเข้าใจผิดคิดว่า ภาวนาแล้วตนจะได้เห็นสิ่งที่ต้องการเป็นต้น ฯ

หลวงปู่เคยเตือนว่า การปรารถนาเช่นนั้นผิดทั้งหมด เพราะการภาวนานั้นเพื่อให้
เข้าถึงหลักธรรมอย่างแท้จริง

"หลักธรรมที่แท้จริงนั้น คือ จิต ให้กำหนดดูจิต ให้เข้าใจจิตตัวเองให้ลึกซึ้ง เมื่อ
เข้าใจจิตตัวเองได้ลึกซึ้งแล้ว นั่นแหละได้แล้วซึ่งหลักธรรม."

มีปกติไม่แหวะเกี่ยว

อยู่รับใช้ใกล้ชิดหลวงปู่เป็นเวลานานสามสิบกว่าปี จนถึงวาระสุดท้ายของท่าน
นั้น เห็นว่าหลวงปู่มีปฏิปทา ตรงต่อพระธรรมวินัย ตรงต่อการปฏิบัติ เพื่อพ้นทุกข์อย่าง
เดียว ไม่แหวะเกี่ยวกับวิชาอาคม ของศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งชวนสงสัยอะไรเลยแม้แต่น้อย
เช่น มีคนขอให้เป่าหัวให้ ก็ถามว่า เป่าทำไม มีคนขอให้เจิมรถ ก็ถามเขาว่า เจิม
ทำไม มีคนขอให้บอกวันเดือนหรือฤกษ์ดี ก็บอกว่าวันไหนก็ดีทั้งนั้น ฯ หรือเมื่อท่าน
เกี่ยวหมาก มีคนขอชานหมาก ฯ

หลวงปู่ว่า

"เอาไปทำไมของสกปรก."

ทำโดยกริยา

บางครั้งอารมณ์ก็ไม่สบายใจ เกรงว่าตัวเองจะมีบาป ที่เป็นผู้มีส่วนทำให้หลวงปู่ต้องแหวะเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจครั้งแรก คือ วันนั้นหลวงปู่ไปร่วมงานเปิดพิพิธภัณฑ์บริหารท่านอาจารย์มั่น ที่วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร มีพระเถระวิปัสสนา มากประชาชนก็มาก เขาเหล่านั้นจึงถือโอกาสเข้าหาครูบาอาจารย์ทั้งหลายเพื่อกราบเพื่อขอ จึงมีหลายคนที่มาขอให้หลวงปู่เป่าหัว เมื่อเห็นท่านเฉยอยู่ จึงขอร้องท่านว่า หลวงปู่เป่าให้เขาให้แล้วๆไป ท่านจึงเป่าให้ ต่อมาเมื่อเสียไม่ได้ก็เจิมรดให้เขา ทนอ่อนวอนไม่ได้ก็ให้เขาทำเหรียญ และเข้าพิธีพุทธาภิเษกวัตุมงคล ฯ

แต่ก็มีความสบายใจอย่างยิ่งเมื่อฟังคำหลวงปู่ว่าฯ

"การกระทำของเราในสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงกริยาภายนอกที่เป็นไปในสังคม หาใช่เป็นกริยาที่นำไปสู่ภพ ภูมิ หรือมรรคผลนิพพานแต่ประการใดไม่."

ปรารภธรรมะให้ฟัง

คำสอนทั้ง ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้น เป็นเพียงอุบายให้คนทั้งหลายหันมาดูจิตนั่นเอง คำสอนของพระพุทธองค์มีมากมายก็เพราะกิเลสมีมากมาย แต่ทางดับทุกข์ได้มีทางเดียว พระนิพพาน การที่เรามีโอกาสปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องเช่นนี้มีน้อยนัก หากปล่อยโอกาสให้ผ่านไปเราจะหมดโอกาสพันทุกข์ทั้งในชาตินี้ แล้วจะต้องหลงอยู่ในความเห็นผิดอีกนานแสนนาน เพื่อที่จะพบธรรมอันเดียวกันนี้ ดังนั้น เมื่อเราเกิดมาพบพระพุทธศาสนาแล้ว รีบปฏิบัติให้พ้นเสีย มิฉะนั้นจะเสียโอกาสอันดีนี้ไป เพราะว่าเมื่อสังขธรรมถูกลืม ความมีดมนย่อมครอบงำปวงสัตว์ให้อยู่กองทุกข์สิ้นกาลนาน.

ปรารภธรรมะให้ฟัง

มีใจครั้งเดียวเท่านั้นที่หลวงปู่เปรียบเทียบธรรมะให้ฟัง มีอยู่อีกหนึ่งครั้ง หลวงปู่ว่า

ปัญญาภายนอกคือปัญญาสมมติ ไม่ทำให้จิตแจ้งในพระนิพพานได้ ต้องอาศัย ปัญญาอริยมรรคจึงเข้าถึงพระนิพพานได้ ความรู้ของนักวิทยาศาสตร์เช่น ไอสไตน์ มีความรู้มาก มีความสามารถมาก แยกปรมาณูที่เล็กที่สุด จนเข้าถึงมิติที่ ๔ แล้ว แต่ ไอสไตน์ไม่รู้จักนิพพาน จึงเข้าพระนิพพานไม่ได้ "จิตที่แจ้งในอริยมรรคเท่านั้นจึง เป็นไปเพื่อการตรัสรู้จริง ตรัสรู้ยิ่ง ตรัสรู้พร้อม เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ เป็นไปเพื่อ นิพพาน."

วิธีระงับดับทุกข์แบบหลวงปู่

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ โลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณฺ์ กำลังครอบงำข้าราชการชั้น ผู้ใหญ่ในกระทรวงมหาดไทยอย่างหนัก คือ เลื่อมลาภ เลื่อมยศ ถูกลินทา และ ทุกข์ แเน่นอน ความทุกข์โศกนี้อันนี้ย่อมปกคลุมถึงบุตรภรรยาด้วย

จึงมีอยู่วันหนึ่ง คุณหญิงคุณนายหลายท่านได้ไปมนัสการหลวงปู่ พรรณนาถึง ทุกข์โศกที่กำลังได้รับ เพื่อให้หลวงปู่ได้แนะวิธีหรือช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่ ท่านจะเมตตาฯ หลวงปู่กล่าวว่า

"บุคคลไม่ควรเศร้าโศกอาลัยถึงสิ่งนอกกายทั้งหลายที่มันผ่านพ้นไปแล้ว มันหมด ไปแล้ว เพราะสิ่งเหล่านั้นมันได้ทำหน้าที่ของมันอย่างถูกต้องโดยสมบูรณ์ที่สุดแล้ว."

เมื่อกล่าวถึงสังขธรรมแล้ว ย่อมลงสู่กระแสเดียวกัน

มีท่านผู้คงแก่เรียนหลายท่านสอบถามว่า คำกล่าวหรือเทศน์ของหลวงปู่ดูคล้าย นิกายเซ็น หรือคล้ายมาจากสูตรเว่ยหล่างเป็นต้น อาตมาเรียนถามหลวงปู่ก็หลาย ครั้ง ในที่สุดท่านกล่าวอย่างเป็นกลางว่า

สังขธรรมทั้งหมดมีอยู่ประจำโลกอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสรู้สังขธรรมนั้นแล้ว ก็ นำมาสั่งสอนสัตว์โลก เพราะอหังการของสัตว์ไม่เหมือนกัน หยาบบ้าง ประณีต บ้าง พระองค์จึงเปลื้องคำสอนไว้มากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อนักปราชญ์

ฉลาดสรรหาคำพูดให้สมบูรณ์ที่สุด เพื่อจะอธิบายสังขารธรรมนั้นนำมาตีแผ่เผยแจ้งแก่ผู้
มุ่งสังขารธรรมด้วยกัน เราย่อมต้องอาศัยแนวทางในสังขารธรรมนั้นที่ตนเองได้ตรองเห็น
แล้วว่าถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุดนำเผยแผ่ออกไปอีก โดยไม่คำนึงถึงคำพูด หรือไม่ได้ยึด
ติดในอักษรพยัญชนะตัวใดเลยแม้แต่น้อยนิดเดียว.

ละเอียด

หลวงพ่อบุช วัดป่าโคกหม่อน ได้เข้าสนทนาธรรมถึงการปฏิบัติทางสมาธิภาวนา
เล่าถึงผลการปฏิบัติขั้นต่อไปว่าได้บำเพ็ญสมาธิภาวนามานานให้จิตเข้าถึงอัปนาสมาธิ
ได้เป็นเวลานานๆได้ ครั้นถอยจากสมาธิออกมา บางทีก็เกิดความรู้สึกเอิบอิมอยู่เป็น
เวลานาน บางทีก็เกิดความสว่างไสว เข้าใจสรรพางค์กายได้ครบถ้วน หรือมีอะไรต้อง
ปฏิบัติต่อไปอีก

หลวงปู่ว่า

"อาศัยพลังอัปนาสมาธินั้นแหละ มาตรวจสอบจิต แล้วปล่อยวางอารมณ์
ทั้งหมด อย่าให้เหลืออยู่."

ว่าง

ในสมัยต่อมา หลวงพ่อบุช พร้อมด้วยพระสัทธิทธิอีกสองรูป และมีภุคหุค
หลายคนด้วย เข้านมัสการหลวงปู่ฯ

หลังจากหลวงปู่ได้แนะนำข้อปฏิบัติแก่ผู้ที่เข้ามาใหม่แล้ว หลวงพ่อบุชถามถึงข้อ
ปฏิบัติที่หลวงปู่แนะนำเมื่อคราวที่แล้ว ว่าการปล่อยวางอารมณ์นั้น ทำได้เพียงชั่วคราว
ชั่วคราว หรือชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ไม่อาจให้อยู่ได้เป็นเวลานานๆ

หลวงปู่ว่า

"แม้ที่ว่าปล่อยวางอารมณ์ได้ชั่วขณะหนึ่งนั้น ถ้าสังเกตุจิตไม่ดีหรือสติไม่สมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก็อาจเป็นไปได้ว่าจะจากอารมณ์หยาบไปอยู่กับอารมณ์ละเอียดก็ได้ จึงต้องหยุดความคิดทั้งปวงเสียแล้วปล่อยจิตให้ตั้งอยู่บนความไม่มีอะไรเลย."

[หมายเหตุผู้เขียน - การ"ละจากอารมณ์หยาบไปอยู่กับอารมณ์ละเอียด" เป็นสิ่งที่ควรสังวรระวังอย่างมาก เพราะนักปฏิบัติจะไปยึดความสงบ ความสบาย ความสุข อันเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องแทนอารมณ์หยาบเดิมๆ เพราะความเคยชินเดิมๆนั่นเองที่คอยจับจ้องคอยยึดอยู่โดยไม่รู้ตัว, ซึ่งเป็นการปฏิบัติผิด ไม่ถูกต้องเช่นกัน, ต้องไม่ยึดมั่น ไม่หมายมั่น ในความสงบความสุขความสบายอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติที่ถูกต้องเพราะละทุกข์เป็นบางส่วนได้แล้ว ด้วยเช่นกัน, ผู้เขียนมีประสบการณ์แบบนี้มาแล้วจึงอยากเตือนกันไว้ก่อน]

ไม่ค่อยแจ่ม

กระผมได้อ่านประวัติการปฏิบัติธรรมของหลวงปู่เมื่อสมัยเดินธุดงค์ว่า หลวงปู่เข้าใจเรื่องจิตได้ดีว่า จิตปรุณกิเลส หรือว่ากิเลสปรุณจิต ข้อนี้หมายความว่าอย่างไร ๑

หลวงปู่อธิบายว่า

"จิตปรุณกิเลส คือ การที่จิตบังคับให้กาย วาจา ใจ กระทำสิ่งภายนอก ให้มี ให้เป็น ให้เลว ให้เกิดวิบาก แล้วยึดติดอยู่ว่า นั่นเป็นตัว นั่นเป็นตน ของเรา ของเขา

กิเลสปรุณจิต คือ การที่สิ่งภายนอกเข้ามา ทำให้จิตเป็นไปตามอำนาจของมัน แล้วยึดว่ามีตัว มีตนอยู่ สำคัญผิดจากความเป็นจริงอยู่รำไป."

ความหลังยังฝังใจ

ครั้งหนึ่งหลวงปู่ไปพักผ่อนที่วัดโยธาประสิทธิ์ พระเณรจำนวนมากพากันมากราบนมัสการหลวงปู่ ฟังโอวาทของหลวงปู่แล้ว หลวงตาพลอยผู้บวชเมื่อแก่ แต่สำรวมดี ได้ปรารภถึงตนเองว่า กระผมบวชมานานก็พอสมควรแล้ว ยังไม่อาจตัดหวังอาลัยใน

อดีตได้แม้ตั้งใจอย่างไรก็ยังคงผลจนได้ ขอทราบอุบายวิธีอย่างอื่นเพื่อปฏิบัติตามแนวนี
ต่อไปด้วยครับกระผม ฯ

หลวงปู่ว่า

"อย่าให้จิตแล่นไปสู่อารมณ์ภายนอก ถ้าผล เมื่อรู้ตัวให้รีบดึงกลับมา อย่าปล่อย
ให้มันรู้อารมณ์ดีชั่ว สุขหรือทุกข์ ไม่คล้อยตาม และไม่หักหาญ."

รู้จากการเรียนรู้ กับ รู้จากการปฏิบัติ

ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ที่กระผมจำจากตำราและฟังครูสอนนั้น จะตรงกับ
เนื้อหาตามที่หลวงปู่เข้าใจหรือ ฯ

หลวงปู่อธิบายว่า

"ศีล คือ ปรกติจิตที่อยู่อย่างปราศจากโทษ เป็นจิตที่มีเกราะกำบังป้องกันการ
กระทำชั่วทุกอย่าง, สมาธิ ผลสืบเนื่องมาจากการรักษาศีล คือ จิตที่มีความมั่นคง มี
ความสงบเป็นพลัง ที่จะส่งต่อไปอีก, ปัญญา ผู้รู้ คือ จิตที่ว่างเบาสบาย รู้แจ้งแทง
ตลอดตามความเป็นจริงอย่างไร ฯ วิมุตติ คือ จิตที่เข้าถึงความว่าง จากความว่าง คือ
ละความสบาย เหลือแต่ความไม่มี ไม่เป็น ไม่มีความคิด(ปรุงแต่ง-ผู้เขียน)เหลืออยู่เลย."

หยุด ต้องหยุดให้เป็น

นักปฏิบัติกราบเรียนหลวงปู่ว่า กระผมพยายามหยุดคิดหยุดนึก(ปรุงแต่ง-ผู้เขียน)
ให้ได้ตามที่หลวงปู่เคยสอน แต่ไม่เป็นผลสำเร็จสักที ซ้ำยังเกิดความอึดอัด แน่น
ใจ สมองมีนง แต่กระผมก็ยังศรัทธาว่าที่หลวงปู่สอนไว้ย่อมไม่ผิดพลาดแน่ ขอทราบ
อุบายวิธีต่อไปด้วย ฯ

หลวงปู่บอกว่า

"ก็แสดงถึงความผิดพลาดอยู่แล้ว เพราะบอกให้หยุดคิดหยุดนึก(ปรุงแต่ง-ผู้เขียน) ก็กลับไปคิด(ปรุงแต่ง)ที่จะหยุดคิดเสียอีกเล่า แล้วอาการหยุดคิด(ปรุงแต่ง)จะอุบัติขึ้นได้อย่างไร จึงกำจัดอวิชาแห่งการหยุดคิดหยุดนึก(ปรุงแต่ง)เสียให้สิ้น เลิกล้มความคิดที่จะหยุดคิดเสียก็สิ้นเรื่อง."

ผลคล้ายกัน แต่ไม่เหมือนกัน

แรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันคล้ายวันเกิดของหลวงปู่ ซึ่งพอดีกับวันออกพรรษา แล้วได้ ๒ วันของทุกปี สาธุศิษย์ทั้งฝ่ายปริยัติและฝ่ายปฏิบัติก็นิยมเดินทางไปกราบนมัสการหลวงปู่ เพื่อศึกษาและไต่ถามข้อวัตรปฏิบัติ หรือรายงานผลของการปฏิบัติตลอดพรรษา ซึ่งเป็นกิจที่ศิษของหลวงปู่กระทำอยู่เช่นนี้ตลอดมา ฯ

หลังจากฟังหลวงปู่แนะนำข้อวัตรปฏิบัติอย่างพิสดารแล้ว หลวงปู่จบลงด้วยคำว่า

"การศึกษาธรรม ด้วยการอ่านการฟัง สิ่งที่ได้ก็คือ สัญญา (ความจำได้) การศึกษาธรรมด้วยการลงมือปฏิบัติ สิ่งที่เป็นผลของการปฏิบัติ คือ ภูมิธรรม."

มืออยู่จุดเดียว

ในนามสัททวิหาริกของหลวงปู่ มีพระมหาทวิสุข สอบเปรียญ ๕ ประโยค ได้เป็นองค์แรก ทางวัดบูรพารามจึงจัดฉลองพัทธประโยชน์ ๕ ถวาย ฯ

หลังพระมหาทวิสุขถวายสักการะแก่หลวงปู่แล้ว ท่านได้ให้โอวาทแบบปรารภธรรมว่า "ผู้ที่สามารถสอบเปรียญ ๕ ประโยคได้นั้น ต้องมีความเพียรอย่างมาก และมีความฉลาดเพียงพอ เพราะถือว่าเป็นการจบหลักสูตรฝ่ายปริยัติ และต้องแตกฉานในพระไตรปิฎก การสนใจทางปริยัติอย่างเดียวพ้นทุกข์ทุกข่ไม่ได้ ต้องสนใจปฏิบัติทางจิตต่อไปอีกด้วย." ฯ

หลวงปู่กล่าววว่า

"พระธรรมทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ออกไปจากจิตของพระพุทธเจ้า
ทั้งหมด ทุกสิ่งทุกอย่างออกจากจิต อยากรู้อะไรค้นได้ที่จิต."

หวังผลไกล

เมื่อมีแขกหรืออุบาสกอุบาสิกาไปกราบนมัสการหลวงปู่ แต่หลวงปู่มีปรกติไม่เคย
ถามถึงเรื่องอื่นไกล มักถามว่า ญาติโยมเคยภาวนาบ้างไหม? บางคนก็ตอบว่าเคย บาง
คนก็ตอบว่าไม่เคย ในจำนวนนั้นมีคนหนึ่งจะฉานกว่าใคร เขากล่าวว่า ดิฉันเห็นว่าพวก
เราไม่จำเป็นต้องมาวิปัสสนาอะไรให้มันลำบากลำบาก เพราะปีหนึ่งๆ ดิฉันก็ฟังเทศน์
มหาชาติจบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ตั้งหลายวัด ท่านว่าอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาตินี้จะได้ถึง
ศาสนาพระศรีอารีย์ ก็จะพบแต่ความสุขความสบายอยู่แล้ว(ลิลิตพดปรามาส-
ผู้เขียน) ต้องมาทรมานให้ลำบากทำไม ฯ

"สิ่งประเสริฐอันมีอยู่เฉพาะหน้าแล้วไม่สนใจ กลับไปหวังไกลถึงสิ่งที่เป็นเพียง
การกล่าวถึง เป็นลักษณะของคนที่ไม่เอาไหนเลย ก็ในเมื่อมรรคผลนิพพานในศาสนา
สมณโคตมในปัจจุบันนี้ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ กลับเหลวไหลไม่สนใจ เมื่อถึงศาสนาพระ
ศรีอารีย์ ก็ยิ่งเหลวไหลมากกว่านี้อีก."

โลกนี้ มันก็มีเท่าที่เราเคยรู้มาแล้วนั่นเอง

บางครั้งที่หลวงปู่สังเกตเห็นว่า ผู้มาปฏิบัติยังลึกลงใจ เสียหายในความสนุก
เพลิดเพลินแบบโลกล้วน จนไม่อยากจะมาปฏิบัติธรรมฯ

ท่านแนะนำชวนคิดให้เห็นชัดว่า

"ขอให้ท่านทั้งหลาย จงสำรวจดูความสุขว่า ตรงไหนที่ตนเห็นว่ามันสุขที่สุดใน
ชีวิต ครั้นสำรวจดูแล้ว มันก็แค่นั้นแหละ แค่นี้ที่เราเคยพบมาแล้วนั่นเอง ทำไมจึงไม่
มากกว่านั้น มากกว่านั้นไม่มีในโลกนี้ มีอยู่แค่นั้นเอง แล้วก็ซ้าๆซากๆอยู่แค่นั้น เกิด แก่

เจ็บ ตายอยู่รำไป มันจึงน่าจะมีความสุขชนิดพิเศษกว่า ประเสริฐกว่านั้น ปลอดภัยกว่านั้น พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านจึงสละสุขส่วนน้อยนั้นเสีย เพื่อแสวงหาสุขอันเกิดจากความสงบกาย สงบจิต สงบกิเลส เป็นความสุขที่ปลอดภัยหาสิ่งใดเปรียบมิได้เลย."

ไม่ยาก สำหรับผู้ที่ไม่ติดอารมณ์

วัดบูรพารามที่หลวงปู่จำพรรษาตลอด ๕๐ ปี ไม่มีได้ไปจำพรรษาที่ไหนเลย เป็นวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง หน้าศาลากลางติดกับศาลจังหวัดสุรินทร์ ด้วยเหตุนี้จึงมีเสียงรบกวนความสงบอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อถึงฤดูงานช่างแปรรูปหรือฤดูเทศกาลแต่ละอย่าง แสงเสียงอีกที่ครึกครื้นตลอดเจ็ดวันบ้าง สิบห้าวันบ้าง ภิกษุสามเณรผู้มีจิตใจยังอ่อนไหวอยู่ ย่อมได้รับความกระทบกระเทือนเป็นอย่างยิ่ง ฯ

เมื่อนำเรื่องนี้กราบเรียนหลวงปู่ที่ไร ก็ได้คำตอบทำนองเดียวกันทุกครั้งว่า

"มัวสนใจอะไรกับสิ่งเหล่านี้ ธรรมดาแสงย่อมสว่าง ธรรมดาเสียงย่อมดัง หน้าที่ของมันเป็นเช่นนั้นเอง เราไม่ใส่ใจฟังเสียงก็หมดเรื่อง จงทำตัวเราไม่ให้เป็นปฏิปักษ์กับสิ่งแวดล้อม เพราะมันมีอยู่อย่างนี้ เป็นอยู่อย่างนี้เอง เพียงแต่ทำความเข้าใจกับมันให้ถ่องแท้ด้วยปัญญาอันลึกซึ้งเท่านั้นเอง."

กล่าวเตือน

บางครั้งหลวงปู่แทบจะรำคาญกับพวกที่ปฏิบัติเพียงไม่กี่มาน้อย ก็มาถามแบบเร่งผลให้ทันตาเห็น ฯ

ท่านกล่าวเตือนว่า

"การปฏิบัติ ให้มุ่งปฏิบัติเพื่อสัจธรรม เพื่อความละ เพื่อคลายความกำหนัด ยินดี เพื่อความดับทุกข์ ไม่ใช่เพื่อสวรรค์วิมาน หรือแม้แต่นิพพานก็ไม่ต้อง

ตั้งเป้าหมายเพื่อจะเห็นทั้งนั้น ให้ปฏิบัติไปเรื่อยๆ ไม่ต้องอยากเห็นอะไร เพราะนิพพานมันเป็นของว่างไม่มีตัวไม่มีตน หาที่ตั้งไม่ได้ หาที่เปรียบไม่ได้ ปฏิบัติไปจึงจะรู้เอง."

ละอย่างหนึ่ง คิดอีกอย่างหนึ่ง

ลูกศิษย์ฝ่ายคฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติธรรมคนหนึ่ง เข้านมัสการหลวงปู่ รายงานผลการปฏิบัติให้หลวงปู่ฟังด้วยความภาคภูมิใจว่า ปลื้มใจอย่างยิ่งที่ได้พบหลวงปู่วันนี้ ด้วยกระผมปฏิบัติตามที่หลวงปู่แนะนำก็ได้ผลไปตามลำดับ คือ เมื่อลงมือนั่งภาวนาก็เริ่มละสังขารอารมณ์ภายนอกหมด จิตก็หมดความวุ่น จิตรวม จิตสงบ จิตตั้งลงสู่สมาธิ หมดอารมณ์อื่น เหลือแต่ความสุข สุขอย่างยิ่ง เย็นสบาย แม้จะให้อยู่ตรงนี้นานเท่าไรก็ได้ ฯ

หลวงปู่ยิ้มแล้วพูดว่า

"เออ ก็ดีแล้วที่ได้ผล พูดถึงสุขในสมาธิมันก็สุขจริงๆ จะเอาอะไรมาเปรียบเทียบไม่ได้ แต่ถ้าติดอยู่แค่นั้น มันก็ได้แค่นั้นแหละยังไม่เกิดปัญญาอริยมรรค ที่จะตัดภพชาติ ตัณหา อุปาทานได้ ให้ละสุขนั้นเสียก่อน แล้วพิจารณาขั้น๕ให้แจ่มแจ้งต่อไป."

ตัวอย่างเปรียบเทียบ

มรรคผลนิพพาน เป็นสิ่งปัจเจก ตั้ง คือ รู้เห็นได้เฉพาะตนโดยแท้ ผู้ใดปฏิบัติเข้าถึง ผู้นั้นเห็นเอง แจ่มแจ้งเอง หมดสงสัยในพระศาสนาได้โดยสิ้นเชิง มิฉะนั้นแล้วจะต้องเดาเอาอยู่รำไป แม้จะมีผู้อธิบายให้ลึกซึ้งอย่างไร ก็รู้ได้แบบเดา สิ่งใดยังเดาอยู่ สิ่งนั้นก็ยังไม่แน่นอน ฯ

ยกตัวอย่างเช่น เตากับปลา เตาอยู่ได้สองโลกคือ โลกบนบกกับโลกในน้ำ ส่วนปลาอยู่ได้โลกเดียวคือในน้ำ ขึ้นมาบนบกก็ตายหมด ฯ

วันหนึ่ง เต่าลงไปว่ายน้ำแล้ว ก็พรรณนาความสุขสบายบนบกให้ปลาฟังว่า มันมีแต่ความสุขสบาย แสงดีสวยงาม ไม่ต้องลำบากเหมือนอยู่ในน้ำ ๑

ปลากันฟังด้วยความสนใจ และอยากเห็นบก จึงถามเต่าว่า บนบกลึกมากไหม เต่าว่า มันจะลึกอะไร ก็มันบก ๑

เอ บนบกนั้นมีคลื่นมากไหม มันจะคลื่นอะไรก็มันบก ๑

เอ บนบกมีเปือกตมมากไหม มันจะมีอะไรก็มันบก ๑

ให้สังเกตดูคำที่ปลาถาม เอาแต่ความรู้ที่มีอยู่ในน้ำถามเต่า เต่าก็ได้แต่ปฏิเสธ

"จิตปฏุชนที่เดามรรคผลนิพพาน ก็ไม่ต่างอะไรกับปลา."

ไม่เคยเห็นห้วนไหวในเหตุการณ์อะไร

เวลา ๔ ทุ่มผ่านไปแล้ว เห็นหลวงปู่ยังนั่งพักผ่อนอยู่ตามสบายจึงเข้าไปกราบเรียนว่า หลวงปู่ครับ หลวงปู่ขาวมรณภาพเสียแล้ว หลวงปู่ก็แทนที่จะถามว่า ด้วยเหตุใด เมื่อไร ก็ไม่ถาม กลับพูดต่อไปเลยว่า

"เออ ท่านอาจารย์ขาว ก็หมดภาระการแบกหามสังขารเสียที พบกันเมื่อ ๔ ปีที่ผ่านมาเห็นลำบากสังขาร ต้องให้คนอื่นช่วยเหลืออยู่เสมอ เราไม่มีวิบากของสังขาร เรื่องวิบากของสังขารนี้ แม้จะเป็นพระอริยเจ้าชั้นไหนก็ต้องต่อสู้จนกว่าจะขาดจากกัน ไม่เกี่ยวข้องกันอีก แต่ตามปกติสภาวะของจิตนั้นมันก็ยังอยู่กับสิ่งเหล่านี้เอง เพียงแต่จิตที่ฝึกดีแล้วเมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นย่อมละและระงับได้เร็วไม่กังวล ไม่ยึดถือ หมดภาระเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น มันก็แค่นั้นเอง."

ผู้ที่เข้าใจธรรมะได้ถูกต้อง หายาก

เมื่อไฟไหม้จังหวัดสุรินทร์ครั้งใหญ่ได้ผ่านไปแล้ว ผลคือความทุกข์ยากสูญเสียเนื้อประดาตัว และเสียใจอาลัยอาวรณ์ในทรัพย์สิน ถึงขั้นเสียสติไปก็มีหลายราย วนเวียนมาล่ำเลาะให้หลวงปู่ฟังว่า อุตสาห์ทำบุญเข้าวัด ปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ทำไมบุญกุศลจึงไม่ช่วย ทำไมธรรมะจึงไม่ช่วยคุ้มครอง ไฟไหม้บ้านวอดวายหมด แล้วเขาเหล่านั้นก็เลิกเข้าวัดทำบุญไปหลายราย เพราะธรรมะไม่ช่วยเขาให้พ้นจากไฟไหม้บ้าน ฯ

หลวงปู่ว่า

"ไฟมันทำตามหน้าที่ของมัน ธรรมะไม่ได้ช่วยใครในลักษณะนั้น หมายความว่า ความอันตราย ความวิบัติ ความเสื่อมสลาย ความพลัดพรากจากกัน มันมีประจำโลกอยู่แล้วถึงเหล่านี้(สภาวะธรรมชาติ-ผู้เขียน) ที่นี้ผู้มีธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมะ เมื่อประสบกับภาวะเช่นนั้นแล้ว จะวางใจอย่างไรจึงไม่เป็นทุกข์ อย่างนี้ต่างหาก ไม่ใช่ธรรมะไม่ให้แก่ ไม่ให้ตาย ไม่ให้หิว ไม่ให้ไฟไหม้ ไม่ใช่ออย่างนั้น."

หมายเหตุผู้เขียน"ปฏิจจสมุปปาท" - ผู้เขียนเมื่อปฏิบัติใหม่ๆอันเป็นไปตามความเชื่อความยึดเค็มๆที่แอบซ่อนอยู่ในจิตตามที่ได้สืบทอดกันต่อๆมา การปฏิบัติจึงเป็นเพื่อหวังบุญ หวังกุศล ก็ด้วยหวังว่าบุญกุศลนั้นจะยังประโยชน์โดยตรง ในอันที่จะไม่ให้เกิดทุกข์ โศก โรครภัย ฯ กล่าวคือ เพื่อไม่ให้เกิด ไม่ให้มี ไม่ให้เป็น, อยากให้เป็น ดังนี้ ดังนั้น เป็นต้น. อันล้วนเป็นความเข้าใจผิดที่เรียกว่า*สัพพตปรามาส* อันเป็นกรรมหรือสิ่งที่มีคัสต์ไว้กับทุกข์(สังโยชน์) อันทำให้ไม่สามารถเจริญในธรรมได้เพราะความไม่เข้าใจสภาวะธรรมอันถูกต้องแท้จริงดังที่หลวงปู่กล่าวไว้ เมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องจึงจะยังให้เกิด*ประโยชน์โดยตรงและยิ่งใหญ่* ได้

ต้องปฏิบัติจึงหมดสงสัย

เพื่อมีผู้ถามถึง การตาย การเกิดใหม่ หรือถามถึงชาติหน้า ชาติหลัง หลวงปู่ไม่เคยสนใจที่จะตอบ หรือมีผู้กล่าวค้านว่า เชื่อหรือไม่เชื่อ นรกสวรรค์มีจริงหรือไม่มี

ประการใด หลวงปู่ไม่เคยคว่ำหาเหตุผลเพื่อจะเอาใคร หรือไม่เคยหาหลักฐานเพื่อ ยืนยัน เพื่อให้ใครยอมจำนนแต่ประการใด ท่านกลับแนะนำว่า

"ผู้ปฏิบัติที่แท้จริงนั้น ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงชาติหน้าชาติหลังหรือนรกสวรรค์ ใดๆก็ได้ ให้ตั้งใจปฏิบัติให้ตรง คือ สมาธิ ปัญญาอย่างแน่วแน่ก็พอ ถ้าสวรรค์มีจริง ถึง ๑๖ ชั้นตามตำรา ผู้ปฏิบัติดีแล้ว ก็ได้เลื่อนฐานะตนเองโดยลำดับ หรือถ้าสวรรค์นรก ไม่มีเลย ผู้ปฏิบัติดีแล้วขณะนี้ย่อมไม่ไร้ประโยชน์ ย่อมอยู่เป็นสุขเป็นมนุษย์ชั้น เลิศ "การฟังจากคนอื่น การค้นคว้าจากตำรานั้น ไม่อาจแก้ข้อสงสัยได้ ต้องเพียร ปฏิบัติ ทำวิปัสสนาญาณ ให้แจ้งความสงสัยทั้งหมดไปเองโดยสิ้นเชิง."

หมายเหตุผู้เขียน - เรื่องชาติหน้า ชาติหลัง แมื่องค์พระศาสดาก็ไม่ทรงพยากรณ์(สอน) ดังเช่นหลวงปู่คุณย์ อุดโล เพราะเป็นโทษแก่ผู้ฟัง เพราะไม่ว่าคำตอบจะเป็นอย่างไร ผู้ฟัง ก็ไม่สามารถเข้าใจหรือพิสูจน์ได้ตามคำสอนนั้นๆ และไม่เป็นเรื่องของการปฏิบัติเพื่อ การดับทุกข์ในปัจจุบันชาติเลย รังแต่จะเป็นโทษแก่ผู้ฟังเป็นที่สุด และจะเป็นที่ถกเถียง กันไม่รู้จบ หาเหตุหาผลมาถกกันไม่รู้จบสิ้นเพราะทั้งผู้พูดและผู้ฟังย่อมไม่สามารถ พิสูจน์ให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นได้ด้วยตนเอง

เขาต้องการอย่างนั้นเอง

แม้จะมีคนเป็นกลุ่ม อยากฟังความคิดเห็นของหลวงปู่เรื่องเวียนว่ายตายเกิด ยก บุคคลมาอ้างว่า ท่านผู้นั้นผู้นี้สามารถระลึกชาติย้อนหลังได้หลายชาติว่าตนเคยเกิดเป็น อะไรบ้าง และใครเคยเป็นแม่เป็นญาติกับบ้าง

หลวงปู่ว่า

"เราไม่เคยสนใจเรื่องอย่างนี้ แค่อุปจารสมาธิก็เป็นได้แล้วทุกอย่าง มันออกไปจาก จิตทั้งหมด อยากรู้อยากเห็นอะไร จิตมันบันดาลให้รู้ให้เห็นได้ทั้งนั้น และรู้ได้เร็วเสีย ด้วย หากพอใจเพียงแค่นี้ ผลดีที่ได้ก็คือ ทำให้กลัวการเวียนว่ายตายเกิดในภพ ที่ต่ำ แล้วตั้งใจทำดี บริจาคทาน รักษาศีล แล้วก็ไม่เบียดเบียนกัน พวกนี้กระหม่อมยิ้ม

ย่องในผลบุญของตน ส่วนการที่จะกำจัดกิเลสเพื่อทำลาย
อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เข้าถึงความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง อีกอย่างหนึ่งต่างหาก."

ไม่มีนิทานสาธก

อยู่ใกล้ชิดหลวงปู่ตลอดระยะเวลายาวนาน คำสอนของท่านไม่เคยมีนิทานสาธก
หรือนิทานสนุกอะไรที่หลวงปู่ยกมาบรรยายให้ฟังสนุกๆเลย ไม่ว่าชาดกหรือเรื่อง
ประกอบปัจจุบันฯ

คำสอนของท่านล้วนแต่เป็นสังขธรรมขั้นปรมาตม์ หรือไม่ก็เป็นคำจำกัดความ
อย่างกะทัดรัด ชนิดระมัดระวัง หรือคล้ายประหยัดคำพูดอย่างยิ่ง แม้แต่การสอน
พิธีกรรม หรือศาสนพิธีและการทำบุญบริจาคทานอะไร ในระดับศีลธรรมหลวงปู่ทำใน
ระดับปล่อยวางหมด ส่วนมากหลวงปู่กล่าวว่า

"เรื่องพิธีกรรม หรือบุญกริยาวัตรต่างๆทั้งหลาย ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ยังไ ให้เกิดกุศล
ได้อยู่ หากแต่สำหรับนักปฏิบัติแล้ว อาจถือได้ว่าเป็นไปเพื่อกุศลเพียงนิดหน่อยเท่า
นั่นเอง."

ปฏิบัติบูชา

ด้วยความคุ้นเคยอยู่ใกล้ชิดหลวงปู่มาเป็นเวลานาน เมื่ออาตมาถามปัญหาอะไร
ท่าน หลวงปู่ท่านมักจะตอบด้วยการย้อนกลับคืน ทำนองให้คิดหาคำตอบเอาเอง ฯ

เช่นถามว่า พระอรหันต์ท่านมีใจสะอาด สว่างแล้ว ท่านอาจรู้เลขหวยได้อย่าง
แม่นยำหรือครับ ฯ

ท่านตอบว่า "พระอรหันต์ ท่านใส่ใจเพื่อจะรู้สิ่งเหล่านี้หรือ"

ถามว่า พระอรหันต์ท่านเคยนอนหลับฝันเหมือนคนธรรมดาด้วยหรือเปล่าครับ ฯ

ท่านตอบว่า "การหลับแล้วเกิดฝัน เป็นเรื่องของสังขารชั้นไม่ใช่หรือ."

ถามว่าพระปูลุชนธรรมดายังหนาวด้วยกิเลส แต่มีความสามารถสอนคนอื่นให้เขา บรรลุถึงอรหัตต์ เคยมีบ้างไหมครับหลวงปู่ ฯ

ท่านตอบว่า "หมอบางคน ทั้งที่ตัวเองยังมีโรคอยู่ แต่ก็เคยรักษาคนอื่นให้หายจาก โรคได้ มีอยู่ทั่วไปไม่ใช่หรือ."

ปรกตินิสัยประจำตัวของหลวงปู่

ทางกาย มีร่างกายแข็งแรง กระฉับกระเฉงว่องไว สมสัดส่วนสะอาดปราศจาก กลิ่นตัว มีอาพาธน้อย ท่านจะทรงน้ำอุ่นวันละครั้งเท่านั้น

ทางวาจา เสียงใหญ่ แต่พูดเบา พูดน้อย พูดสั้น พูกจริง พูดตรง ปราศจากมายา ทางคำพูด คือ ไม่พูดเลียบเคียง ไม่พูดโอ้ ไม่พูดปลอบโยน ไม่พูดประชด ไม่พูด นินทา ไม่พูดขอร้อง ขอรักขอรักขโทษ ไม่พูดถึงความฝัน ไม่พูดเล่านิทานชาดก หรือนิทานปรัมปรา เป็นต้น ฯ

ทางใจ มีสติจะ ตั้งใจทำสิ่งใดแล้วทำโดยสำเร็จ มีเมตตากรุณาเป็นประจำ สงบ เสงี่ยมเยือกเย็น อดทน ไม่เคยมีอาการกระวนกระวายวู่วาม ไม่แสดงอาการอึดอัด หงุดหงิด หรือรำคาญ ไม่แสวงหาของหรือสิ่งสมหรืออภัยอภัยกับของที่สูญหาย ไม่ ประมาท รุ่งเรื่องด้วยสติสัมปชัญญะและเบิกบานอยู่เสมอ เป็นอยู่โดยปราศจาก ทุกข์ ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์ ไม่ถูกภาวะอื่นครอบงำ

ท่านสอนอยู่เสมอว่า

"ให้ทำความเข้าใจกับสภาวะธรรมอย่างชัดเจนว่า เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง สลาย ไป อย่าทุกข์โศกเพราะสภาวะนั้นเป็นเหตุ."

มีเวทนาหนัก แต่ไม่หนักด้วยเวทนา

หลวงปู่อาพาธหนักอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาฯ เป็นวันที่ ๑๗ ของการอยู่
โรงพยาบาล คืนนั้น หลวงปู่มีอาการอ่อนเพลียอย่างมากถึงกับต้องให้ออกซิเจนช่วย
หายใจโดยตลอด เวลาตีกลึกมากแล้ว คือหกทุ่มกว่า ท่านอาจารย์ยันตระ พร้อมบริวาร
หลายท่าน เข้าไปขอกราบเยี่ยมหลวงปู่ เห็นเป็นกรณีพิเศษจึงให้ท่านเข้าไปกราบเยี่ยม
ได้ หลวงปู่นอนตะแคงขวา หลับตาตลอด เมื่อคณะของอาจารย์ยันตระกราบ
นมัสการแล้ว ท่านอาจารย์ยันตระขยับก้มไปชิดหูหลวงปู่แล้วถามว่า "หลวงปู่ยังมี
เวทนาอยู่หรือ"

หลวงปู่ตอบว่า

"เวทนากับร่างกายนี้มีอยู่ตามธรรมชาติของมัน แต่ไม่ได้เสวยเวทนานั้นเลย"

เดินทางลัด ที่ปลอดภัย

เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๖ ก่อนที่หลวงปู่จะกลับจากโรงพยาบาลจุฬาฯ ได้
ชักชวนกันทำบุญถวายสังฆทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่บรรพชนที่สร้างโรงพยาบาลฯ ที่
ล่วงลับแล้วฯ

เมื่อพิธีถวายสังฆทานผ่านไปแล้ว มีนายแพทย์และนางพยาบาลจำนวนหนึ่งเข้าไป
กราบนมัสการหลวงปู่ แสดงความดีใจที่หลวงปู่หายจากอาพาธครั้งนี้ พร้อมทั้งกล่าวปีย
วาจาว่า หลวงปู่มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงดี หน้าตาสดใสเหมือนไม่ได้ผ่านการอาพาธมา
คงจะเป็นผลจากการที่หลวงปู่มีภาวนาสมาธิจิตดี พวกกระผมมีเวลาน้อยหาโอกาสเพียร
ภาวนาสมาธิได้ยาก มีวิธีใดบ้างที่จะปฏิบัติได้ง่ายๆ หรือโดยย่อที่สุด ฯ

หลวงปู่ตอบว่า

"มีเวลาเมื่อไร ให้ปฏิบัติเมื่อนั้น, การฝึกจิต การพิจารณาจิตเป็นวิธีลัดสั้นที่สุด."

ทั้งหมดอยู่ที่ความประพฤติ

ตลอดชีวิตของหลวงปู่ ท่านไม่ยอมรับกับการถือฤกษ์ยามยามดีอะไรเลย แม้จะถู กถามถูกขอให้บอกเพียงว่า จะบวชวันไหน จะสึกวันไหน หรือวันเดือนปีไหนดีเสีย อย่างไร หลวงปู่ก็ไม่เคยเฉลอเอออวยด้วย มักจะพูดว่าวันไหนเดือนไหนก็ดีทั้งนั้น แหละ คือ ถ้ามีผู้ขอเช่นนี้ ท้ายมักให้เขาหาเอาเอง หรือมักบอกว่าวันไหนก็ได้ ถ้า สะดวกดีแล้วเป็นฤกษ์ดีทั้งหมด ฯ

หลวงปู่สรุปลงว่า

"ทุกอย่างรวมอยู่ที่ความประพฤติ คือ ฤกษ์ดี ฤกษ์ร้าย โชคดี โชคร้าย เรื่องเค าะห์ กรรม บาป บุญ อะไรทั้งหมดนี้ ล้วนออกไปจากความประพฤติของมนุษย์ ทั้งนั้น"

[หลวงปู่สอนไว้ อันเป็นจริงและถูกต้องตามหลักปรมาตมธรรม"อิทัปปัจจยตา" อันมี สาระสำคัญว่า"เพราะเหตุนี้มี ผลนี้จึงเกิดขึ้น" หรือธรรมใดเกิดแต่เหตุ อันคือกรรมที่ หมายถึงการกระทำ-ความประพฤตินั้นเอง ล้วนมิได้เกิดแต่ฤกษ์ผานาทีแต่อย่างใด อัน เป็นดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอนไว้ว่า "บุคคลประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้นได้ชื่อ ว่า เป็นฤกษ์ดี เป็นมงคลดี เป็นเข้าดี อรุณดี เป็นขณะดี ยามดี และ(นับได้ว่า)เป็นอัน ได้ทำบูชาดีแล้วในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย แม้กายกรรมของเขา(นั้น)ก็เป็น สิทธิโชค วชิกรรมก็เป็นสิทธิโชค มโนกรรมก็เป็นสิทธิโชค ประณิธานของเขาก็(ย่อม ต้อง)เป็นสิทธิโชค ครั้นกระทำความ(การกระทำใดๆ)ทั้งหลายที่เป็นสิทธิโชคแล้ว เขา ย่อมได้ประสบแต่ผลที่มุ่งหมายอันเป็นสิทธิโชค" (อง.ติก. ๒๐/๕๕๕/๓๗๕ หรือพุทธ ธรรม น. ๒๑๕)]

ไม่เคยกระทำแบบแสดง

หลวงปู่ไม่มีมารยาในทางอยากโชว์ เพื่อให้เด่น ให้สง่าแก่ตนเอง เช่นการถ่ายรูป ของท่าน ถ้าใครอยากถ่ายรูปท่าน ก็ต้องหาจังหวะให้ดี ระหว่างที่ท่านห่มผ้าสังฆาฏิ เรียบร้อย เพื่อลงปาฏิโมกข์หรือบวชนาคหรือเข้าพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วขอ ถ่ายรูปท่านในจังหวะนี้ย่อมได้ถ่าย เมื่อท่านอยู่ตามธรรมดา แล้วขอร้องท่านให้ลุกไปนั่ง

หม่อมมาตังทำให้ถ่าย แบบนี้หวังได้ยากอย่างยิ่ง เช่น มีสุภาพสตรีท่านหนึ่งจาก
กรุงเทพฯ นำผ้าห่มชั้นดีมาถวายหลวงปู่เมื่อหน้าหนาว พอถึงเดือนห้าหน้าร้อน เผอิญ
เขาได้ไปกราบหลวงปู่อีก จึงขอให้ท่านเอาผ้ามาห่มให้เขาย้ายรูปด้วย เพราะตอนถวาย
ไม่ได้ถ่ายไว้ หลวงปู่ปฏิเสธว่า ไม่ต้องหรอก แม้เขาจะขอเป็นครั้งที่สองที่สาม ท่านก็
ว่าไม่จำเป็นอยู่นั่นเองฯ

เมื่อสุภาพสตรีนั้นลากลับไปแล้ว อาตมาไม่ค่อยสบายใจจึงถามท่านว่า โยมเขาไม่
พอใจ หลวงปู่ทราบไหม ฯ

หลวงปู่ยิ้มแล้วตอบว่า

"รู้อยู่ ที่เขามีความไม่พอใจ ก็เพราะใจเขามีความไม่พอ"
